

Úvod

„Volám sa Gaudí, pričom prízvuk je na poslednej samohláske. To slovo pochádza z latinského *gaudere*, ktoré znamená radovať sa, tešiť sa; ja ho chápem ako potešenie, ktoré mi spôsobuje láska k môjmu povolaniu.¹“

Týchto zopár pokorou naplnených slov vystihuje všetko, čo sa dá povedať a napísať o Antonim Gaudím. Tento muž zažiaril na katalánskom umeleckom nebi ako meteor a dnes sa skvie ako hviezda na nebeskej klenbe svetoznámych tvorcov.

Tento umelec ma zaujal už pred niekoľkými rokmi. Môj záujem o neho a o jeho domovinu, Katalánsko, pravdepodobne čiastočne predurčili moje korene. Na začiatku dvadsiateho storočia v tejto severovýchodnej časti dnešného Španielska prišla na svet moja stará mama z otcovej strany.

Mal som šťastie, že som mohol Katalánsko, autonómnu oblasť Španielskeho kráľovstva, niekoľkokrát navštíviť a tak postupne objavovať architektovu vlasť: mestečko Reus, v ktorom strávil mladosť; mariánske pútnické miesto v benediktínskom kláštore na úbočí pohoria Montserrat, pre ktoré pracoval

1 GAUDÍ, ANTONI: *Paroles et écrits (Výroky a spisy)*. Zost. Isidre Puig Boada. Paríž : L'Harmattan, 2002, s. 212.

vlastnými rukami; a predovšetkým mesto Barcelona, ktoré tak miloval a ku sláve ktorého prispel nádhernými budovami. Jednou z nich je *Sagrada Família*, Chrám Svätej rodiny, jeho vrcholné dielo. Tento symbol hlavného mesta Katalánska zanechal trvalú stopu v európskej kultúre. Patrí medzi tie symboly, ktoré nemožno vymazať z kolektívnej pamäti.

Umelecké dielo je jedna vec. Vždy za ním však stojí nejaký umelec. Človek, ktorý sa nazdáva, že za veľkým výtvorom sa musí skrývať nejaký velikán, môže zostať prekvapený, ba chvíľami až zaskočený Gaudiho skromným životopisom. Útržky z jeho spomienok sú pomerne všedné, sám seba vykresľuje takmer banálne a v očiach svojho okolia bol pomerne nevýrazný. Celá jeho osobnosť, jeho duch, myšlienky a hodnoty sú však v neuveriteľnom protiklade k jeho všednej a nevýraznej životnej dráhe, ktorá tak málo zodpovedá našim zvyčajným predstavám o živote geniálneho umelca. Podobnú priepasť medzi životnou realitou a estetickým bohatstvom diela možno vnímať na mnohých príkladoch z minulosti. Len si predstavte, ako by ste sa v živote holandského maliara Hieronyma Boscha, ktorý sa celý odohral v rodinnom ateliéri v 's-Hertogenboschi, pokúšali objaviť jeho fantastické predstavy o pekle zachytené v diele *Blahoslavení a zatratení*.

Alebo sa môžeme pýtať, čo si máme myslieť o zbožnosti Caravaggia, znamenitého talianskeho barokového umelca, ktorý namaľoval *Korunovanie trnám* a *Povolanie svätého Matúša*, keď zistíme, že sa musel útekom chrániť pred následkami akéhosi súboja? Hovorí azda neúspešný pokus Eugena De-

lacroixa získať štipendium nazývané Rímska cena, alebo odborné nedostatky jeho štúdia na vysokej umeleckej škole v Paríži niečo o mimoriadnom význame tohto umelca, ktorý sa niekedy označuje za najväčšieho maliara od čias Rembrandta? A kto mohol tušiť, že literárny velikán Franz Kafka bol drobným poisťovacím úradníkom? Kto by spoznal veľkého filozofa Ludwiga Wittgensteina v skromnom zjave záhradníka?

Spisovatelia vedia, že životopis vždy bol náročným žánrom. Umelecká tvorba je tajuplný proces, ktorý nedokážu dostatočne vystihnúť ani životopisné údaje, ani štúdium charakteru. Práve tomu hovoríme genialita. Je to akési oslnivé svetlo, ktoré odrazu zažiarí a presvieti kalné vody reality.

Gaudího prípad nie je výnimkou. Patrí do tej kategórie ľudí, na ktorých výnimočnosť nepoukazuje ani tak ich spoločenský život ako skôr fascinujúce bohatstvo ducha. Na jeho živote nie je nič románové. Nepodniká dobrodružné cesty a všetok čas trávi v Barcelone, ak nerátame niekoľko krátkych ciest po Katalánsku a po južnom Francúzsku. Nemá rád neočakávané veci; dôsledne sa riadi svojimi zvykmi. Pokiaľ je to možné, vyhýba sa výnimočným situáciám a uprednostňuje pravidelnosť. Nepozná slávu spojenú s uznaním a zámožnosť úspešných: sú mu ľahostajné. Jeho pôsobenie v sebe nesie známky existencie ušetrenej od nečakaných zvrátov: viedol život, ktorý sa zdal nalinkovaný podľa toho istého pravítka ako múry jeho stavieb.

V pravom zmysle slova nie je táto kniha ďalším Gaudího životopisom. Nejde ani o príručku archi-

tektúry. Vzhľadom na svoje obmedzené vedomosti by si autor nemohol dovoliť pustiť sa opovážlivo do takéhoto dobrodružstva. Jeho zámerom bolo čo najvernejšie vykresliť vnútorný život katalánskeho architekta. Ak chceme použiť slovo životopis, reč bude o duchovnom životopise či životopisnej eseji o Gaudího Bohu, o jeho náboženských ideáloch a jeho názoroch na vieru, Cirkev a svätých.

Náboženský aspekt života sa podľa textov z pera niektorých autorov zdá byť neraz podružný alebo druhoradý. V skutočnosti je však v Gaudího prípade práve náboženské hľadisko kľúčové.

Už počas života ho prezývali „Boží architekt“. Ako horlivý katolík bol verný tradícii svojich kolegov, svojej krajiny a rodiny. Talent, čas aj energiu dal do služby Kristovi a v sebe videl jeho pokorného služobníka, ktorý mu slúži svojimi výtvormi.

Viac než za architekta v technickom zmysle slova, estéta uchváteného krásou alebo teoretika umenia pre umenie (z fr. *l'art pour l'art* – umelecký smer; pozn. prekl.) sa Antoni Gaudí považoval za služobníka viery. Jeho umenie je pre ľudí nástrojom, aby cez sochárske formy stavieb mohli vnímať dobrú zvesť evanjelia.

Múry, ktoré staval, fasády, ktoré kreslil, veže, ktoré vztyčoval, výzdoba, ktorú navrhoval, to všetko vychádza z jeho neobyčajnej duchovnosti. Jeho architektonické nákresy neboli návrhy ale písmená božskej abecedy.

Hlavným atribútom jeho diela nie je umeleckosť alebo funkčnosť, ale teologická hĺbka. Je to nádoba pre Slovo, ktoré sa stalo telom, viditeľná schránka

pre neviditeľnú milosť. Gaudí mal vo zvyku všetko zveriť Božej prozreteľnosti: svoje staveniská, vzťahy, materiálne potreby, celý svoj život. Nezaujímali ho vonkajšie dojmy alebo reči ľudí, nevenoval pozornosť chudobe ani bohatstvu. Mal oči len pre Krista, ktorému ako človek a umelec zveril svoj osud a ku ktorému spolu s celým ľudským pokolením smeroval.

Práve preto zastával tento názor:

„Dnešné chrámy skôr vyzdvihujú umelecký zámer ako náboženské cítenie.“²

Kardinál Narciso Jubany i Arnau, ktorý bol v rokoch 1971 až 1993 barcelonským arcibiskupom, sa o Chráme Svätej rodiny vyjadril, že je „extázou mystika“. Katolícka tradícia je však veľmi opatrná, pokiaľ ide o mystické zážitky. Pred vyvolávaním senzácií extázami a videniami dáva prednosť hrdinským evanjeliovým čnostiam. Cirkev otvorila proces blahorečenia Antoniho Gaudího. Podľa bežného kanonizačného postupu najskôr skúmala jeho mravný život. Vďaka tomu ľudia lepšie spoznali katalánskeho architekta ako Božieho služobníka, ako človeka, ktorý vstúpil do povedomia verejnosti a ktorý si získal jej uznanie silou svojej viery, hlbokou nábožnosťou, jasným a veľkým duchovným elánom, správnym teologickým uvažovaním, morálkou a najmä láskou ku všetkým ľuďom.

Tieto vlastnosti v Gaudího živote už Cirkev uznala. Slúžiť Bohu pre Gaudího znamená slúžiť človeku.

2 *Paroles et écrits*, cit. dielo, s. 236.

Boh je pravda a pre veriacich dostala pravda podobu Ježiša, ktorú architekt túži zobrazit' v jeho trpiacej ľudskej prirodzenosti, cez ktorú zjavuje jeho božskú totožnosť:

„Ukrižovaný Kristus so svojim doráňaným telom vyjadruje utrpenie počas umučenia. Aký pocit a aká pravda sa zračí v jeho tvári!“³

A napísal aj tieto slová:

„Krása odzrkadľuje pravdu. Keďže umenie je krása, bez pravdy niet umenia.“⁴

Hybnou silou Gaudího viery bola dogma o Kristovom vtelení, ktorú malému Gaudímu vstěpovali najprv v laviciach piaristickej základnej školy a neskôr sa s ňou zžil v rámci štúdia cistercitskej a františkánskej tradície. Jeho hlboká úcta k Svätej rodine má práve v tejto pravde viery svoj východiskový bod. Pod jeho ceruzkou krása vstupuje do služieb pravdy. Márný je umelecký prejav, ktorý sa neusiluje o transcendenciu.

Podľa Gaudího ideálny umelec vyjadruje Boha, ktorý presahuje čas a priestor, a zároveň vypovedá o Synovom poníženom zostúpení do poriadku stvorenia. Keby táto kenóza (teol., sebaodovzdanie, seba-vyprázdnenie; pozn. prekl.) nevedla umelcovo oko ani ruku, stala by sa jeho práca zbytočnou.

Gaudí pozná zmysel vtelenia: Ježiš prišiel medzi ľudí, aby dosiahli jednotu s ním. Počas svojej pozem-

3 Tamže, s. 260.

4 Tamže, s. 17.

skej existencie mal k dispozícii rovnakú inteligenciu, vôľu a rovnaký citový život ako ľudské bytosti. Na palestínskych cestách stretávali jeho súčasníci muža s telom a tvárou. Vtelením Boh nielenže vzal na seba ľudskú podobu, ale prispôbil sa palestínskej kultúre prvého storočia. Umučenie a vzkriesenie sú udalosti vsadené do historického kontextu, udiali sa počas vlády cisára Tibéria. Podobne je aj Gaudího umenie prispôbením evanjelia katalánskej kultúre. Jeho genialita, umelecké nápady či objavy štýlov neodkazujú len samy na seba, ale hlásajú pravdu viery, viery, ktorej realita závisí od toho, či prenikne k danej spoločenskej skupine, ktorá je súčasťou dejín, konkrétnej kultúry a civilizácie.

Ak to architekt docielí, podieľa sa na Božom stvorení. Je robotníkom jeho milosti. Ak neuspeje, je len estétom odrezaným od transcendentna, tvorcom prebytku a prepychu.

V knihe sa pokúsime preukázať, že Gaudí robil všetko preto, aby sa tejto chyby vyvaroval. Predovšetkým si rozvrhol svoj denný režim a čas podľa vzoru mníchov, ku ktorým mal vždy blízko:

„Umelec musí byť mníchom.“⁵ Nad takýmto tvrdením by sa človek pousmial, keby si tento architekt skutočne neusporiadal svoj život podľa osvedčených rehoľných obyčajov a zvykov. Jeho život sa podobá liturgii a umenie je v nej sviatosťou.

O Gaudím písalo mnoho katalánskych a aj francúzskych, anglických, nemeckých či talianskych autorov, ktorí prízvukujú jeho umeleckú genialitu, vďaka ktorej získal na prelome devätnásteho a dvad-

5 Tamže.

siateho storočia uznanie najprv na Pyrenejskom polostrove a neskôr aj na celom svete. V roku 1984 zaradilo UNESCO sedem jeho diel do zoznamu svetového dedičstva. Je to rekordný počet diel od jedného autora.

Vďaka estetickým postupom i nevídanej originalite svojich stavieb je Gaudí v dejinách umenia výnimočným prípadom. Je hviezdou žiariacou oslnivým svetlom medzi ostatnými tvorcami, no predsa len ostala časť jeho diela nedokončená. Týka sa to aj Chrámu Svätej rodiny, ktorý má byť hotový v roku 2026.

Ako jediný považoval architektúru a rozličné umelecké prejavy za akúsi syntézu, symbiózu medzi človekom a jeho prostredím, minulosťou a prítomnosťou, vidiekom a mestom, katalánskou kultúrou a zvyškom sveta. Jeho umenie má univerzálny význam.

Gaudí výrazne obohatil súčasnú architektúru, ako aj stavebné techniky využitím rôznych materiálov pomerne neznámych medzi jeho kolegami. O tejto téme sa toho popísalo veľa. K tomu sa vracieť nebudeme. Jednoducho zopakujeme, že svojim výtvorom vtlačil pečať eklekticizmu (domy, náboženské stavby, záhrady atď.), aj keď je jeho deväťdesiat návrhov ovocím premyslenej osobnej reflexie.

Jedna stránka jeho geniality spočívala v tom, že nenechával minulosť minulosťou, ale nadväzoval na katalánske architektonické tradície, ktoré miloval a obraňoval, aby ich nakoniec prekonal.

Ďalšou jeho výraznou črtou bola dokonalosť, s akou vedel prepájať prírodu („tú veľkú, vždy otvo-

renú knihu“, ako ju nazýval) a umenie, pričom každé svoje dielo harmonicky zasadil do osobitého geografického priestoru. Neustále rozvíjal organický štýl inšpirovaný formami, ktoré zachytil vďaka vzácnemu pozorovaciemu talentu a bezchybnej pamäti. Preto nemal rád pravé uhly, keďže podľa neho tie v prírode neexistujú a prirodzené formy vychádzajúce zo Stvoriteľovej predstavivosti nepoznajú rovné čiary a uprednostňujú krivky...

V dokonalej syntéze skĺbil Gaudí dva základné prvky: rôzne umelecké prúdy svojej epochy, vďaka čomu sa stal geniálnym predstaviteľom katalánskeho modernizmu, a formy osvedčené v minulosti. Nie je vôbec zanedbateľné, že za jeden z vrcholov civilizácie považoval umenie starovekého Grécka. Rovnako dôležité je však vedieť, že ho ovplyvnili aj súčasní umelci ako John Ruskin, Eugéne Viollet-le-Duc alebo Auguste Rodin. V jeho rukách sa harmonicky zjednocujú expresionizmus, symbolizmus a rozličné podoby modernej architektúry. Nakoniec sa mu lepšie ako komukoľvek inému podarilo spojiť tie najrozmanitejšie materiály: oceľ, železo, sklo, keramiku, fajansu atď., ako hudobné nástroje v službách pozoruhodnej estetickej symfónie.

V novembri roku 2010 navštívil pápež Benedikt XVI. Barcelonu. V preplnenej Bazilike *Sagrada Familia* predniesla hlava katolíckej Cirkvi o Gaudím tieto slová:

„Príkladne pracoval na budovaní ľudského svedomia zakoreneného vo svete, na stavbe osvetlenej a posvätenej Kristom. [...] Svojím

dielom nám Gaudí ukazuje, že Boh je pravou mierou človeka, že tajomstvo skutočnej originality tkvie, ako vrazil, v návrate k pôvodu, ktorým je Boh. On sám tak otvoril dušu Bohu a bol schopný vytvoriť v tomto meste priestor krásy, viery a nádeje, ktorý vedie človeka k stretnutiu s tým, kto sám je pravda a krása.“⁶

Pápež poukazuje na spojenie medzi vierou a umením, na estetickú, ako aj duchovnú súvislosť medzi ľudským údelom a večným životom, medzi Bohom, zdrojom všetkej krásy, a leskom vecí z tohto pomínelného sveta.

Týmto spojením je Gaudí, „Boží architekt“, jeho život, osobnosť, sny, jedným slovom jeho ľudskosť, ktorej „skutočná miera“ podľa jeho vlastného presvedčenia spočíva v nesmiernej dôvere v Boha, ktorý ho volá v tichu jeho srdca.

Cirkev slovami pápeža Pavla VI. vyhlásila, že „rozchod evanjelia s kultúrou je nesporne dráma našej doby“.⁷ Teológia krásy nadobudla konkrétnu formu v blahorečení florentského „maliara anjelov“ Fra Angelica (1400 – 1455) v roku 1982. Bol to vynikajúci umelec a muž mimoriadnej viery. Rovnako ako tento dominikánsky mních, aj Gaudí ohlasoval evanjelium prostredníctvom dokonalých foriem svojich diel. Bude z neho ďalší Fra Angelico?

Pri pohľade z bezprostrednej blízkosti nie je takéto porovnanie vôbec prehnané. Podobne ako jeho ge-

6 Benedikt XVI.: *Homília na omši spojenej s konsekráciou Chrámu Svätej rodiny v Barcelone*, 7. november, 2010.

7 Svätý Pavol VI.: Apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi*, č. 20.

niálny a dávny predchodca, aj Gaudí bol predovšetkým hlboko veriacim človekom. No toto tvrdenie nestačí na opísanie dôvery, s akou prináša celú svoju existenciu – súkromnú i verejnú – pred Božiu tvár.

Architekt Güellovho paláca si nevedel predstaviť nijaké, ani len dočasné oddelenie každodenného života od viery, tobôž nie oddelenie náboženstva od architektúry, lebo umenie zviditeľňuje Božiu krásu. Aby sme to vysvetlili, architekt by v sebe nedokázal narušiť jednotu viery, pretože by to znamenalo rozbiť svoju ľudskú prirodzenosť na márne kúsky.

Podľa vzoru vteleného Krista, pravého Boha a pravého človeka, v ktorom sa božská a ľudská prirodzenosť nemiešajú a ani si neprotirečia, je umelcovou povinnosťou stať sa s pomocou milosti jednoliatou a zjednotenou bytosťou, ktorej srdce a rozum sú zamerané na Stvoriteľa.

Zájdime ešte ďalej: Umelec je podobne ako kontemplatívny rehoľník podľa Gaudího predovšetkým niekto, kto v modlitbe ponúka Bohu svoj život, svoje schopnosti, túžby, úmysly. Bol Gaudího spôsob života istou formou mestského mníšstva? Môže byť vzorom svätosti pre súčasných ľudí?

Viac sa dozvieme, keď pomaly pootvoríme dvere do jeho izby v Güellovom parku...

Stručné dejiny Katalánska a Barcelony

Zámerom tejto kapitoly nie je podať nejaký ucelený obraz katalánskych dejín. Má oveľa skromnejší cieľ. Pokúsime sa poskytnúť niekoľko kľúčových údajov, ktoré nám pomôžu lepšie pochopiť Gaudího krajinu, kultúru a prostredie. Slávny architekt nespadol len tak z neba, nebol bez minulosti či koreňov. Gaudího dielo v sebe nesie váhu dlhých dejín vlasti svojho autora, silu katalánskej duše a krásu tamojšieho umenia.

Katalánsko bolo osídlené veľmi skoro. Vďaka objaveniu skamenelého zuba pri obci Tautavel vo Východných Pyrenejach v roku 1965 a najmä od exhumácie ľudskej lebky o šesť rokov neskôr vieme o existencii prehistorického človeka v tomto regióne, ktorý bol nazvaný podľa uvedenej obce a pochádzal z doby medzi 570 000 a 400 000 rokmi pred Kr. Žil v malých spoločenstvách, nepoznal oheň, ale vyrábal nástroje, s ktorými dokázal loviť zvieratá a drviť ich kosti.

Prítomnosť ľudí je potvrdená aj neskôr, v strednom paleolite (v rokoch 350 000 až 45 000 pred Kr.). V Banyoles na južnej strane Pyrenejí objavili paleontológovia čeľusť z obdobia 250 000 rokov pred Kr.

Z hľadiska poznania prehistórie sú významné aj ďalšie miesta ako jaskyne pri obci Serinyà, kúsok na sever od Banyoles, alebo jaskyne Cau Del Duc a Mollet blízko pobrežia Costa Brava atď. Treba spomenúť aj lokalitu Forn de Sugranyes v meste Reus, kde Gaudí vyrastal. Viaceré nálezy sú aj z obdobia mladšieho paleolitu (pred 45 000 až 12 000 rokmi): O vývoji človeka v Katalánsku práve v tejto ére svedčia jaskyne Reclau Viver, Arbreda a Cau de les Goges. Ďalšie vykopávky odhalili technický pokrok v neskoršom paleolite a mezolite (Pustovňa sv. Gregora vo Falsete, el Filador, dedinka Margalef na úpätí pohoria Montsant). Neolitickí ľudia v Katalánsku sa naďalej živili lovom zveri a zberom lesných plodov, pričom usídľovanie ľudských spoločenstiev na tomto území napredovalo oveľa pomalšie ako v iných častiach Európy. Z významných nálezísk onej doby spomenieme Gran a Fredu, dve jaskyne na vrchu Montserrat, ktorý je duchovným centrom Katalánska a kedysi bol, podobne ako mnohé neskoršie kresťanské svätyne, osídlený pohanmi.

Dvetisíc rokov pred Kristom začali predkovia Kataláncov konečne vyrábať predmety z medi. V období medzi rokmi 1800 a 700 sa objavili techniky opracúvania bronzu, do oblasti prišli indoeurópske národy, ktoré založili prvé, pomerne malé mestá. Tieto migračné toky prispeli k formovaniu katalánskej identity na začiatku doby železnej a predovšetkým grécko-rímskeho staroveku. Z tohto obdobia pochádzajú aj prvé regionálne písomné pamiatky.

Krátko pred vpádom rímskych vojsk postupne osídľovali Katalánsko a veľkú časť Pyrenejského pol-

ostrova Iberovia. Vychádzajúc zo starovekých autorov si ľudia dlho mysleli, že títo ľudia pochádzali z Afriky. V skutočnosti sa v priebehu storočí zblížilo viac etnických skupín, ktoré nakoniec vytvorili spoločnú kultúru. Značná časť Iberov má indoeurópsky pôvod. Územie ovládali až do jeho dobytia Rimanmi v druhom storočí pred Kristom. Diverzifikovali poľnohospodárstvo, rozvíjali obchod (aj s národmi zo severu, napríklad s Galmi, a, samozrejme, i s Grékmi) a zakladali prvé mestá: Ilerda (Lérida), Biscargis Indika (Ullastret), Gerunda (španielsky Gerona, katalánsky Girona). Grécki obchodníci založili obchodné kolónie na pobreží Stredozemného mora v Roses či v Empúries (Emporion).

V roku 202 pred Kr. si toto územie podmanil Rím. Hispánia sa stala najzápadnejšou časťou Rímskej ríše. Vznikla Barcelona, vtedy nazývaná Barcino. Obyvatelia spravovali svoje mestá podľa rímskeho práva a vďaka Caracallovmu ediktu *Constitutio Antoniniana* získali v roku 212 po Kr. rímske občianstvo. Rozvíjalo sa miestne poľnohospodárstvo (pestovanie viniča, olivovníkov atď.), pri ktorom sa využívalo zavlažovanie.

O takmer dvadsať storočí neskôr mal architekt Chrám Sagrada Familia na pamäti, že jeho dávni predkovia zintenzívnili obchodné styky s cudzími etnikami, s ktorými mali spoločné záľuby, hodnoty a záujmy. Jeho dielo je novým vyjadrením týchto kultúrnych kontaktov. Myšlienky a náboženstvá sa šírili rovnakým tempom, ako sa presúval tovar či ľudia. Gaudí si uvedomoval, že z týchto stretnutí motivovaných hmotnými a duchovnými záujmami, sa zrodila duša Katalánska,

tak ako nejaká mýtická bytosť, ktorá sa vynorila z vln v jasnom svetle, ktorým je prežiarené Stredomorie.

V čase neskoršej Rímskej ríše sa územie Katalánska začalo trochu viac podobať tomu, ako ho poznáme dnes: v roku 293 došlo k novému usporiadaniu rímskych provincií na polostrove. Od tretieho storočia sem pomaličky prenikala najmä kresťanská viera. Nato, aby sa stala hlavným náboženstvom, muselo prejsť ešte jedno storočie.

V piatom storočí Suavovia, Vandali a Aláni vyplienili Tarraco (dnešnú Tarragonu) a Empuriæ, čo prinútilo tamajších obyvateľov odísť do exilu do údolia rieky Ebro a horských oblastí. Región si aj tak dokázal udržať istú stabilitu práve vďaka tomu, že sa v ňom od roku 416 usadili Vizigóti. Tento národ žil vo federácii s Rímom až do pádu západnej časti impéria v roku 476 a rozširoval sféru svojho vplyvu na hispánskom území.

Druhej veľkej invázii čelilo Katalánsko začiatkom ôsmeho storočia zo strany moslimských vojsk umajjovského kalifátu. Sevilla a Toledo padli v roku 711. Po roku bola s kapituláciou na rade Zaragoza. V roku 716 sa do rúk Arabov, ktorí zotrvali na polostrove do konca pätnásteho storočia, dostali Pamplona, Tarragona, Girona a Barcelona. Arabská kultúra a umenie mali na toto územie zásadný vplyv. Hispánsko-maorské umenie bolo poznačené perzským orientom a byzantskou civilizáciou. Neskôr si osvojilo aj rímske a vizigótske prvky. Z neho vzišlo mozarabské umenie a to v štrnástom storočí nahradilo mudejarské umenie, ku ktorého estetickým vrcholom doteraz patrí Alhambra v Grenade. Gaudí sa neuspokojil

s knižnými vedomosťami o dejinách hispánskeho umenia. Oboznámil sa s technikami starovekých a stredovekých architektov a uplatnil ich vo svojich vlastných návrhoch. Príkladom toho je práca s fajan-sou, ktorú nachádzame na viacerých jeho stavbách v Barcelone. Hoci je Güellova usadlosť inšpirovaná gréckou mytológiou, nemožno ju pochopiť bez majstrových odkazov na architektúru a dekoratívne umenie al-Andalus.

V roku 801 Barcelonu znovu získal Karol Veľký. Hispánska marka začlenená do Karolínskej ríše odvtedy oddeľovala oblasti pod arabskou nadvládou od zvyšku polostrova. Toto nárazníkové územie pozostávalo zo spojených lénnych grófstiev, ktoré riadili šľachtici franského pôvodu menovaní karolínskymi panovníkmi, a poloha grófstiev sa niekedy zhodovala s umiestnením dávných biskupstiev. Osem týchto grófstiev tvorilo územie veľmi podobné dnešnému Katalánsku.

Grófa Guifreda le Veluho, ktorý stál na čele grófstiev Urgell, Cerdanya a Conflent, ustanovili v roku 878 za vládcu grófstiev Barcelona a Girona. Prijal titul markíza a stal sa pánom Hispánskej marky. Ide o prvý prípad centralizačného procesu v tomto regióne. Guifred bol posledný gróf vymenovaný priamo Karolovcami. Odvtedy sa nástupníctvo vo vedení Barcelonského grófstva dedilo.

V roku 985 spustošil Barcelonu Al-Mansúr, vezír Kórdobského kalifátu. Touto udalosťou sa skončilo karolínske poručníctvo nad regiónom. Následníci Karola Veľkého a neskôr Huga Capeta nepodali pomocnú ruku katalánskym grófom. Od roku 1000 bolo Katalánsko samostatné.

V dvanástom storočí sa spojili dynastie Katalánska a Aragónskeho kráľovstva sobášom grófa Barcelony a Provensálska, Ramóna Bérenguera IV., s Petronilou Aragónskou. Vďaka tomuto zväzku vládli nad rozsiahlym územím až po francúzske mestá Marseille na východe a Millau na severe aragónski králi, ktorí odvtedy až do roku 1410 pochádzali z katalánskeho panovníckeho rodu. V roku 1258 bola podpísaná Corbeilská zmluva medzi francúzskym kráľom Ľudovítom IX. (svätým Ľudovítom), premožiteľom grófa z Toulouse, a jeho spojencom, aragónskym kráľom Jakubom I. Ňou sa zrušili katalánske dŕžavy vo francúzskej oblasti Languedoc.

Katalánsko malo k Okciténsku blízko nielen svojou polohou, ale aj kultúrou. Jazyková blízkosť katalánčiny a okciténčiny je dobre známa. Gaudí si uvedomoval, že ľudia z každej strany Pyrenejí hľadajú moru. Vedel, že majú spoločné korene, hodnoty a rovnaké prvky zbožnosti. Rozlišoval dve kultúrne oblasti: „Sever“ (regióny na severe súčasného Francúzska, stručne povedané na sever od rieky Loira) a Katalánsko, ktoré nebral len ako administratívne územie, ale aj ako rozsiahly kultúrny priestor od Barcelony až po Quercy, niekdajšiu provinciu na juhozápade Francúzska. Na juhu rozšírilo Katalánsko svoju sféru vplyvu až na Baleárske ostrovy a od grófstva Cerdanya až po francúzsky Roussillon. Keď Gaudí renovoval malorskú katedrálu, vedel, že sa podieľa na katalánskom umení.

Od roku 1283 sa Katalánske kniežatstvo (Principat de Catalunya) riadilo legislatívnymi dokumentami pod názvom *Katalánske konštitúcie*. Bol to za-

čiatok kráľovského štátu, hoci šlo skôr o zoskupenie malých grófstiev než o zrod nejakého národa. Úlohou poslancov zhromaždených v katalánskom parlamente (Corts catalanes – Katalánska snemovňa), jednom z prvých parlamentných orgánov v Európe, bolo prerokovať a uplatniť túto zákonnú úpravu vyhlásenú barcelonským grófom. *Katalánske konštitúcie* zostali v platnosti až do roku 1716.

Barcelona sa stala hlavným mestom Katalánskeho kniežatstva (Barcelonského grófstva, neskôr Katalánskeho kniežatstva). Mesto požívalo politické a finančné výsady. Ostatné mestské centrá ako Perpignan, Girona, Manresa, Vic či Tarragona zostávali v úzadí. V roku 1359 bol navrhnutý jednotný daňový systém pre celé kniežatstvo. Fiškálnymi úlohami bola poverená skupina nepretržite zasadajúcich poslancov: Deputácia väčšiny (Diputació del General, neskôr Generalitat).

Katalánska kultúra bola od stredoveku poznačená duchom nezávislosti. Vo vzťahoch s Aragónskom a Kastílskom provincia dodnes vyjadruje skutočnú túžbu po autonómii. Ako syn tejto zeme zaplavenej svetlom chcel byť Gaudí tvorcom nezávislým od akejkoľvek umeleckej školy. V jeho estetických rozhodnutiach, ktoré niektorí považujú za nesúrodé alebo nevkusné, sa prejavuje toto hľadanie slobody. Slobody a hrdosti.

Katalánci si v devätnástom storočí dobre pamätali, že koncom stredoveku ich dávni predkovia dobyli Baleárske ostrovy, Valencijské kráľovstvo, Sicíliu a Sardíniu, a zo svojej krajiny tak urobili jednu z najväčších stredomorských veľmocí.

No všetko dobré sa raz skončí. V roku 1348 pripravil desaťtisíce Kataláncov o život čierny mor. V roku 1410 zomrel Martin I. bez dediča. Kraľovanie jeho nástupcov zaznamenalo obdobie postupného úpadku, či už po hospodárskej, demografickej, alebo vojenskej stránke. V roku 1462 sa roľníci násilne vzbúрили proti zničujúcim daniam. Nasledovala desaťročná občianska vojna, ktorú nič a nikto nedokázal zastaviť. Konkrétnym dôsledkom tohto marazmu bol rastúci vplyv katolíckych kráľov Izabely Kastílskej a Ferdinanda Aragónskeho na tento región. Počas ich vlády sa Kastílska a Aragónska dynastia spojili. V roku 1516 sa zjednotením kastílskej, aragónskej a katalánskej koruny zrodilo Španielske kráľovstvo alebo Kráľovstvo španielskych zemí (*las Españas*), ako sa vtedy nazývalo. Hoci si Gaudiho vlasť zachovala regionálny parlament, vlastné zákony aj menu, z dlho žiadanej autonómie ostala iba spomienka.

Územná únia z roku 1516 mala pre katalánske dejiny závažné hospodárske a politické dôsledky. Od roku 1492 podnikalo Kastílsko objaviteľské výpravy v Atlantickom oceáne (expedície Krištofa Kolumba financovali katolícki králi). Objavovanie Nového sveta a využívanie jeho zdrojov sa už dialo bez účasti Kataláncov, ktorým bolo odopreté právo obchodovať so zámorím. Úlohu obchodnej metropoly na polostrove si do roku 1778 delili Sevilla a Cádiz. Štrnásteho marca roku 1516 sa stal španielskym kráľom Karol I. Habsburský, budúci Karol V. Katalánsko sa tak na viac ako dve storočia stalo súčasťou Habsburskej ríše. Politická a hospodárska situácia

v regiónoch sa síce na istý čas upokojila, no najmocnejším z tejto časti polostrova sa stalo Valencijské kráľovstvo, ktoré úplne zatienilo Barcelonu.

Za vlády Filipa II. (1556 – 1598), syna Karola V., zaznamenalo Katalánsko istý úpadok. Ako úradný a administratívny jazyk sa presadila kastíľčina. Regionálna kultúra stagnovala. Katalánsko, ktoré zápasilo s hmotným nedostatkom a politickými problémami spravovala španielska koruna. Španielska nadvláda bola však často terčom spochybňovania.

Začiatok sedemnásteho storočia bol poznačený vojnou medzi Francúzskom a Španielskom. Katalánsko sa tak ocitlo uprostred konfliktu, s ktorým vlastne nemalo nič spoločné, čím sa zvýšilo napätie na polostrove. Krvavé vidiecke povstanie, známe ako „vojna žencov“, vyvolalo v roku 1640 silné napätie medzi Katalánskom a Kastílskom. Katalánci zamietli žiadosť grófa z Olivaresu, španielskeho premiéra, ktorý chcel, aby sa región podieľal na vyzbrojovaní vojska. Došlo k vzbure. Katalánske vedenie najskôr vyhlásilo nezávislú republiku, potom požiadalo o pomoc Ľudovíta XIII. Francúzskeho kráľa teda vyhlásili za barcelonského grófa. V roku 1659 mladý Ľudovít XIV. podpísal s Madridom Pyrenejskú dohodu. Katalánsko stratilo Roussillon, Vallespir, Conflent a severnú Cerdanyu, ktoré sa vrátili Francúzsku. To, čo z Katalánska ostalo, uznávali inštitúcie a zákony Španielska aj Francúzska.

Pozoruhodná je však jedna vec: Kataláncov nikdy neopustila túžba po politickej a kultúrnej slobode. Hoci bol región podriadený kastílskemu štátu a pustošený neutíchajúcou francúzsko-španielskou vojnou, Kataláncov to nikdy nezrazilo na kolená.

Za vlády posledného habsburského panovníka, Karola II. (1661 – 1700) Katalánsko dokonca dokázalo zveľadiť svoje hospodárstvo.

Toto zlepšenie však dlho netrvalo. Vojna o španielske následníctvo opäť uvrhla región do chýlostivej situácie. Víťazstvo bourbonského princa a budúceho španielskeho kráľa Filipa V. nad vnukom francúzskeho panovníka Ludovíta XIV. znamenalo začiatok búrlivého obdobia. Po krvavom obliehaní Barcelony Madrid od roku 1714 zrušil inštitucionálne výsady Katalánska. Dekrétom *Nueva Planta* (16. január 1716) bol rozpustený katalánsky parlament *Corts catalanes*. Jedenásty september, deň, keď Barcelona utrpela porážku od vojska Filipa V., sa stal katalánskym štátnym sviatkom.

Nasledujúce desaťročia neveštili nič dobré. Francúzska revolúcia a napoleonské vojny vytvorili nové bojiská. V roku 1808 obsadili Katalánsko francúzske vojská. Miestny ozbrojený odpor proti okupantovi dosiahol významné víťazstvo pri obci El Bruc neďaleko Barcelony. Napoleon si však provinciu podmanil a nastolil miestnu vládu pod vedením maršala Piera Augereaua. Aj keď katalánčinu vyhlásili za úradný jazyk regiónu, v čase od januára 1812 do marca 1814 Francúzsko celé územie anektovalo a rozdelilo ho na štyri departementy. Barcelona patrila do departementu Montserrat. Jej strategická poloha donútila v roku 1813 vojsko maršala Soultu stiahnuť sa na sever Pyrenej, no francúzska prítomnosť pretrvávala až do uzavretia prímeria medzi Napoleonom a Arthurom Wellingtonom, víťazom bitky pri Waterloo. Potom Francúzi z Barcelony odtiahli. Katalánci

opäť získali slobodu. A predsa bola prvá polovica devätnásteho storočia v mnohých ohľadoch náročná. Bolo treba vyliečiť rany z napoleonských vojen a naďalej sa usilovať o nezávislosť od Madridu. Vládu Ferdinanda VII. (1808 – 1833) poznačili občasná nepokoje na dedinách a v mestách ťažko skúšaných narastajúcou chudobou.

Po Ferdinandovej smrti Katalánsko vstúpilo do mimoriadne napätej éry. Kráľ určil pred smrťou za následníčku svoju v tom čase iba trojročnú sestru Izabelu. Jeho brat, Karol Bourbonský, sa na trón nedostal. Toto rozhodnutie vyvolalo vlnu protestov. Karola podporovali karlisti, zastúpení šľachtou a veľkou časťou duchovenstva. V druhom tábore sa na Izabelinu stranu postavili liberáli, priemyselníci, obchodníci a remeselníci. Konflikt medzi týmito dvoma stranami sa vyhrotil v roku 1840. Rodičov a priateľov Antoniho Gaudího hlboko poznačila občianska vojna, v ktorej liberálny tábor zvíťazil nad konzervatívnymi karlistami a po ktorej nastúpila na trón Izabela II.

Roky tesne pred Antoniho narodením predstavujú obdobie prevratných zmien. Industrializácia v Katalánsku bola v plnom prúde a spolu s ňou sa v tejto časti Európy objavil nový fenomén: odliv obyvateľstva z vidieka a výrazný nárast populácie vo veľkých mestách, čo malo za následok chudobu a sociálnu zaostalosť istých štvrtí.

Izabelina vláda bola poznačená nefunkčnosťou úradov, autoritatívnym centralizmom a nahlodávala ju korupcia. Navyše čelila nespokojnosti ľudu. Medzi liberálmi, ktorí spočiatku panovníčku podpo-

rovali, bol umiernený prúd, ktorý chcel uskutočniť rad udržateľných reforiem a oslabiť vplyv Madridu. Táto umiernená skupina stratila časť svojich členov, keď vzniklo výrazne pokrokovejšie zoskupenie ľudí zapálených pre republikánske hodnoty a nepriateľských voči monarchii a vyššiemu duchovenstvu, ktorému vyčítali tichú dohodu s vládnuou šľachtickou elitou.

Druhá karlistická vojna (1846 – 1849) bola konfliktom medzi španielskou armádou vernou kráľovnej Izabele a vzbúrencami na strane Karola Bourbonského, keď Karol vyzval Španielov, aby sa chopili zbrane. Časovo sa zhodovala s vtedajšími povstaniami v európskych krajinách, ako boli napríklad parížske udalosti z 22. až 25. februára 1848 rozpútané liberálmi a republikánmi, ktoré viedli k abdikácii kráľa Ľudovíta Filipa.

Päťdesiate roky devätnásteho storočia síce ubehli bez závažných konfliktov, ale Katalánsko naďalej sužovali sociálne nepokoje. Niekoľkoročná kríza rozpútala v roku 1868 Slávnú revolúciu (*La Gloriosa*) a Izabela II. abdikovala. V krajine visela vo vzduchu neistota. Gaudí mal vtedy šesťnásť rokov. Stal sa svedkom udalostí, ktoré Katalánsko zasiahli v nasledujúcich rokoch: *Sexenio Democrático*, takzvanej demokratickej šesťročnice 1868 – 1873, federalistického povstania v roku 1869, atentátu na progresívneho generála a premiéra Joana Prima, ku ktorému došlo 30. decembra 1870, vyhlásenia Prvej republiky, rozpútanie tretej karlistickej vojny a predovšetkým šírenia myšlienok Medzinárodného robotníckeho združenia (budúcej Prvej internacionály) založeného

v Londýne 28. septembra 1864. Gaudí mal ďaleko od zažitej predstavy o umelcoch ako zasnených rojkoch odtrhnutých od reality. V ťažkostiach a nešťastiach, ktoré postihovali jeho súčasníkov, im prejavoval solidaritu a prežíval s nimi ich trápenia. Ako život každého skutočného Kristovho učeníka, ani Gaudího život celkom isto nebol dlhou a pokojnou riekou. Nebol uchránený od každodenných strastí.

Práve toto obdobie hospodárskeho rozmachu sa stalo érou ekonomického, vedeckého a intelektuálneho „obrodenia“: katalánskej renesancie (hnutie *renaixença*), počas ktorej došlo k modernizácii Barcelony, najmä barcelonskej štvrte Eixample, k čomu výrazne prispelo Gaudího umenie. Predovšetkým nastalo obrodienie katalánskeho jazyka, čiže nositeľa kultúrnej identity, v prospech ktorého majster bez váhania obchádzal zaužívanú španielčinu. Na verejnosti nechcel hovoriť po španielsky a súhlasil s požiadavkami regionalistov. (Dokument z marca 1892 s názvom *Bases per la constitució regional catalana* – Základy katalánskej regionálnej ústavy mal na zreteli autonómiu Katalánska.) Za svoje názory sa dostával do nepríjemností. Raz ho napríklad bez dokladov zadržala polícia ako nejakého tuláka, lebo trval na tom, že bude odpovedať výhradne v materskom jazyku, teda po katalánsky. Gaudí ťažko znášal, keď bol už krátko pred smrťou svedkom, ako moc prevzal diktátor Miguel Primo de Rivera, ktorého vláda regionalistické hlasy umlčala.

Katalánske dejiny a Gaudí sú jedno. Architekt bol synom Katalánska a preto zbožňoval a obdivoval svoju krajinu, ktorú považoval za svoju druhú mat-

ku. Miloval ju tak, že vytvoril architektonický sloh vychádzajúci zo stáročných tradícií, ktoré udržiavali kultúru jeho krajiny. Tejto kultúre dal novú podobu v dokonalom spojení umeleckých prúdov, ktoré formovali Katalánsko od desiateho storočia. Gaudího podiel na katalánskom modernizme a jeho prínos k nemu dobre ilustruje dôvera, ktorú mu preukázali barcelonské mestské úrady. Pri príležitosti prvej Svetovej výstavy v roku 1888 mu zverili prácu na budove Transatlantickej spoločnosti a rekonštrukciu Siene sto (po španielsky *Salón de Ciento*, po katalánsky *Saló de Cent*). Čerstvý absolvent architektúry, čo nemal vo vrecku ani halier, tak vstúpil do dejín umenia. Cesta k moci a sláve ho však nezaujímala. Preňho mala cenu iba cesta ku Kristovmu srdcu.